

PROJEKTI OKONČANO MEĐUNARODNO ISTRAŽIVANJE “RAT U HRVATSKOJ 1991.-1995.”

Franjo Tuđman sanjao etnički čistu Hrvatsku

Znanstvenici ističu da je Tuđman ‘preferirao etnički homogenu Hrvatsku’, ali zaključuju da ‘Oluja’ nije bila etničko čišćenje hrvatskih Srba, jer ‘nema dokaza da ih je hrvatska vlada planirala protjerati’

PIŠE [DAMIR PILIĆ](#)

Velikosrpski zov Beograda udrobljen u neosjetljivost Zagreba za srpsku paranoju od ustaša, sve to začinjeno ekstremistima s obiju strana - i tako se skrčkao Domovinski rat. To je sukus četverogodišnjeg istraživanja međunarodnog tima znanstvenika koji su proučavali rat u Hrvatskoj, u okviru velikog projekta “Inicijativa znanstvenika” koji se bavio raspadom Jugoslavije.

Projekt je okupio 250 znanstvenika - povjesničara i eksperata iz humanističkih znanosti - iz 27 zemalja s pet kontinenata, a sponzorirali su ga američki istraživački instituti: USA Institute of Peace, National Endowment for Democracy, German Marshall Fund - Balkan Trust for Democracy i Purdue University Indiana - Peace Studies Program. Znanstvenici su bili podijeljeni u 11 multietničkih timova, koji su istraživali 11 najvećih jugoslavenskih kontroverzija. Posredstvom splitske novinske agencije “Stina” - koja obavlja medijsku distribuciju projekta u Hrvatskoj - danas predstavljamo nama najintragantniju temu: “Rat u Hrvatskoj 1991.-1995.”.

Voditelji ovog tima bili su zagrebački sociolog Ozren Žunec i beogradski povjesničar Mile Bjelajac, a tim su činili tri znanstvenika iz SAD-a (Sally Kent, Mieczyslaw Boduszynski i Jason Vuić), dva iz Austrije (Raphael Drashtak i Rüdiger Malli) te crnogorski povjesničar Srđa Pavlović. O brojnim polemikama i tenzijama unutar tima govori i primjer hrvatskog povjesničara Igora Graovca koji se zbog neslaganja sa stavovima pojedinih kolega povukao iz projekta.

Uništeni dokumenti

Odmah na početku separata autori ističu glavne teškoće u radu: mnoge važne odluke donesene su bez pisanog traga; mnogi su dokumenti zagubljeni ili namjerno uništeni; arhivi strana u ratu uglavnom su zatvoreni za istraživače; tekuće istrage koje provodi ICTY u Haagu sprječava neke od glavnih sudionika i svjedoka da govore iskreno, jačajući time ulogu nacionalnih mitova itd.

Znanstvenici su koristili više izvora, od intervjua s civilnim i vojnim dužnosnicima do dokumenata međunarodnih i domaćih nevladinih udruga, posebno Unprofora i ICTY-ja, (popis literature za ovaj separat počinje knjigom memoara hrvatskoga generala Janka Bobetka “Sve moje bitke”), ali naglašavaju da su mnogi relevantni izvori još uvijek nedostupni, prije svega službeni dokumenti u posjedu vlada sukobljenih strana, kao i vlade SAD-a.

Izvještaj počinje kratkim prikazom ratnih događanja tijekom 1991. godine, te se posebna pažnja poklanja pokušaju novoizabrane hrvatske vlade da smanji udio Srba u policijskim snagama. “Bez svake sumnje, ovakvi potezi pridonosili su pogoršanju atmosfere straha između Srba u Hrvatskoj i jačali rastući nacionalizam među srpskim stanovništvom”, pišu znanstvenici.

U separatu se sugerira da je i hrvatski državni vrh bio zainteresiran za ratnu opciju.

“Dokazi upućuju na pomisao da su Hrvati, a posebno predsjednik Tuđman, bili spremniji ući u rat nego pregovorima doći do autonomnog statusa Srba u Hrvatskoj ili sudjelovati u konfederalnom preuređenju Jugoslavije”, stoji u izvještaju.

Vojni savjetnici

Premda se odgovornost za rat jasno smješta na stranu Srbije i pokušaja ostvarenja “Velike Srbije”, istraživači upozoravaju i na odgovornost Hrvata: od njihove spremnosti da pod svaku cijenu napuste Jugoslaviju, preko izazivačkih poteza Tuđmanova režima koji su podržali ekstremisti iz hrvatske dijaspe, do Tuđmanovih nastojanja da rehabilitira dio naslijeđa NDH, što je kod hrvatskih Srba obnovilo strah od progona kojem su bili izloženi u razdoblju 1941.-1945.

Međutim, iako potvrđuju “široko prisutnu praksu lošeg postupanja” hrvatskih vlasti prema Srbima, istraživači pišu kako njihov tim “nije pronašao dokaze o postojanju bilo kakvog vladina plana ili namjere da počinji nasilje prema srpskoj etničkoj manjini”.

Poznato je da se Hrvati i Srbi do dana današnjeg nisu složili o karakteru svog rata: Hrvati smatraju da se radi o međunarodnom sukobu (pri čemu su Srbija i Crna Gora napale Hrvatsku), a Srbi da je riječ o građanskom ratu, jer su srpski pobunjenici u Hrvatskoj bili njezini državljani koji su se borili protiv središnje vlasti.

Međunarodni tim istraživača ovdje je donio solomunsku odluku: Domovinski rat je bio i međunarodni (jer je JNA 1991. vodila nezakonite vojne operacije u Hrvatskoj) i građanski rat (jer su srpski ustanici u Hrvatskoj zaista bili državljani nove Hrvatske).

Posebno mjesto u izvještaju ima operacija “Oluja”, čiji prikaz baca novo svjetlo na američku ulogu u oslobađanju Hrvatske. Naime, znanstvenici odlučno osporavaju službeni američki stav koji umanjuje ulogu SAD-a u ispomoći hrvatskim snagama tijekom vojnih djelovanja. “Dokumenti iz američkih izvora upućuju na to da administracija nije žmirila prije i tijekom akcije ‘Oluja’, nego su angažirani umirovljeni vojni savjetnici iz SAD-a koji su, pod maskom tečajeva iz demokracije, omogućili obuku iz taktičkih i operativnih znanja Hrvatske vojske”, kaže se u izvještaju.

Nejasni ciljevi

Znanstvenici ističu da se glavna kontroverzija na kraju rata u Hrvatskoj kreće oko razloga zbog kojih je 200.000 Srba iz Krajine napustilo svoje domove na početku operacije “Oluja”: jesu li izbjegli zbog straha od odmazde hrvatskih snaga ili su, zadojeni Miloševićevom politikom “Velike Srbije”, radije odabrali da odu nego da žive s Hrvatima? Znanstvenici priznaju da na ovo pitanje nemaju jednoznačan odgovor, kao što priznaju i da im hrvatski ciljevi u ovoj regiji “ostaju nejasni”. “Neki smatraju da je Tuđman ustvari pozvao Srbe da ostanu”, piše u izvještaju, “a drugi izvori naglašavaju da su hrvatski nacionalisti s političke desnice priželjkivali konačno rješenje ‘srpskog pitanja’ na duži rok, te da je operacija ‘Oluja’ ispunila njihov cilj.”

Iako nije uspio jednoznačno odgovoriti na sva pitanja, projekt “Inicijativa znanstvenika” smatramo iznimno važnim, jer je to prvi pokušaj znanstveno objektivnog prikaza rata u Hrvatskoj, samo desetljeće nakon njegova završetka. Kako stoji u zaključku, “s pojavom novih historijskih izvora, pogotovo onih kojima će se koristiti ICTY, može se vjerovati da će biti moguće dati utemeljenije odgovore na mnoga od ovih ozbiljnih pitanja”. Ipak, i sami autori priznaju da “neke kontroverzije možda nikad neće biti riješene”.

Rat u Hrvatskoj u deset točaka (Osnovni zaključci istraživanja)

1. Beograd je 1990.-1991. iskoristio stvarni, ali i imaginarni srpski strah od ponavljanja ustaških zločina iz Drugog svjetskog rata. Iako je diskriminacija postojala, ni u kojem slučaju ne može se usporediti s onom iz Drugog svjetskog rata. Ubojstva srpskih građana dogodila su se poslije, tek nakon što je ustanak stvorio drukčije uvjete.
2. Pretjerani udio Srba u policiji, vojsci i partiji stvorio je prijezir i nepovjerenje među Hrvatima. To je potaknulo masovna otpuštanja Srba u Tuđmanovu režimu, koji je pokazao malo poštovanja prema srpskim osjećajima i paranoji.
3. Ovaj rat je bio i građanski i međunarodni rat.
4. Obje su strane u hrvatskom ratu 1991. htjele silom ostvariti svoj cilj. Incident u Borovu Selu i smrt osječkoga šefa policije Reihl-Kira upućuju na odlučnost ekstremista

na objema stranama da se služe nasiljem.

5. Opsada i razaranje Vukovara bili su ključni da se svjetska javnost okrene protiv Srbije, pogotovo nakon ubojstva 200 ranjenih hrvatskih ratnih zarobljenika na farmi Ovčara.

6. Dostupna dokumentacija sugerira da Hrvatska vojska nije mnogo kršila međunarodno humanitarno pravo tijekom operacije "Bljesak".

7. Američki avioni nisu aktivno sudjelovali u operaciji "Oluja", iako su patrolni avioni uništili radarsku opremu hrvatskih Srba nakon što su ciljani.

8. Iako je hrvatska policija štitila pravoslavne crkve, još uvijek je potrebno da netko objasni Vladin neuspjeh u tome da preduhitri i spriječi pljačku i ubojstvo više stotina Srba (od približno 8000 većinom starih ljudi koji su ostali).

9. Iako su mnogi promatrači očekivali da Srbi pobjegnu od operacije "Oluja", zbog straha ili jer nisu htjeli živjeti u hrvatskoj nacionalnoj državi, ne postoje dokazi da ih je hrvatska vlada planirala protjerati.

10. Tuđman je prihvatio prisutnost značajne srpske manjine i nije ih javno protjerivao ili provodio nasilje nad njima, ali je preferirao etnički homogenu Hrvatsku i pasivno je prihvatio njihovu odluku da napuste zemlju.